

BUTLLETÍ DE LA COLÒNIA I VILA DE FORCALL

Bisgargis

ANY LVI N° 328 ESTIU 2017 DIPÒSIT LEGAL: B. 12.028-70

“Capità groc”

Presentació al convent dels Dominics.

Foto: José Ramón Gil

EDITORIAL

Por primera vez en la historia, la Europa occidental ha tenido más de 70 años de paz y sin embargo, lloramos víctimas. A pesar de que la Historia que nos enseñaron era un relato de guerras sucesivas, pocas veces nos hemos parado a pensar sobre sus características. Casi nunca se nos explica la evolución y perfeccionamiento de los instrumentos que matan y sin embargo, "gracias" a su poder destructivo, hacen la paz posible. La Guerra Fría fue eso, miedo a que aún ganado la guerra no habría vencedor.

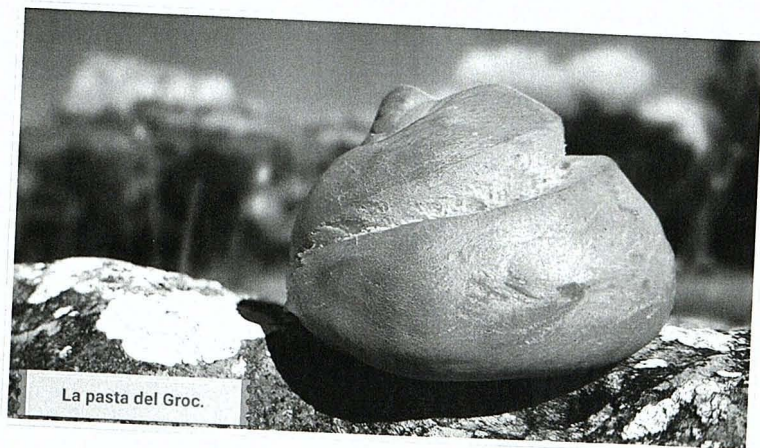
Ha habido otros cambios, los generales ya no marchan como Alejandro Magno o Julio César al frente de sus ejércitos, ahora los mandos están lejos del fragor de la batalla. Primero estaban cerca observando pero se fueron alejando paulatinamente y ahora la dirigen cómodamente desde "casa", lejos de los muertos y del sufrimiento que causan.

El enemigo era antes fácil de identificar; llevaba distinto uniforme, distintas armas o tenía distinto color de piel. Sin embargo ahora no hay campo de batalla, ni ejércitos, a menudo no somos capaces de diferenciar entre atacantes y víctimas.

La información es ahora un arma psicológica. Forma parte de la estrategia militar y de la

propia guerra. Filípides tuvo que correr más de cuarenta y dos kilómetros para que los griegos de enteraran de que habían ganado la batalla de Maratón. William Howard Russell fue el primer reportero de guerra, debutó en Crimea y estuvo en la Guerra de Sucesión americana, sus crónicas horrorizaron a la población civil inglesa y americana y fueron responsables del desarrollo de los servicios médicos militares, aunque su propio gobierno deseó silenciarlo. En 2003, la invasión de Irak se pudo ver en directo por televisión, el colmo de la frivolidad.

Parece que ya no luchamos por lo mismo que lo hicieron nuestros ancestros; supervivencia, bienestar, religión, economía, poder... No conocemos las razones que transforman a un vecino en un enemigo. Es un rompecabezas con muchas piezas sueltas que no sabemos encajar. Las cartas de los educadores y enseñantes de quienes planearon los ataques en Barcelona y Cambrils, nos hacen pensar que nuestra sociedad ha desarrollado una espléndida tecnología pero ha descuidado a nuestros prójimos. Quizás por eso, aún en época de paz estamos gritando: "no tinc por".

CONVOCATÒRIA

ASSEMBLEA GENERAL ORDINÀRIA DE SOCIS DE LA COLÒNIA FORCALLANO-CATALANA

El dissabte dia 14 d'octubre es celebrarà a Forcall l'Assemblea General Ordinària de Socis de la Colònia Forcallano - catalana corresponent a l'exercici de l'any 2017. L'acte tindrà lloc a la sala noble de l'Ajuntament de Forcall.

PROGRAMA

10:30 h Missa (pendent de confirmació)

12 h Assemblea General amb el següent ordre del dia:

1. Lectura i aprovació de l'acta de la assemblea anterior, si s'escau
2. Informe d'activitats realitzades en 2016
3. Balanç econòmic 2016 i aprovació de l'estat de comptes, si s'escau
4. Informe d'activitats previstes en 2017
5. Presentació i aprovació del pressupost 2017, si s'escau
6. Informe de Presidència
7. Precs i preguntes

12:45 h Presentació a càrrec de Centre d'Estudis dels Ports

14 h Dinar de germanor al Pavelló poliesportiu, elaborat per Parrillas Cretas
Preu 10 euros adults i 8 euros els xiquets (fins a 12 anys).

MENÚ ESPECIAL PER LA REUNIÓ DE LA COLÒNIA

Amanida, paella, gelat

Pa, cafè o infusions amb rajolí de licor

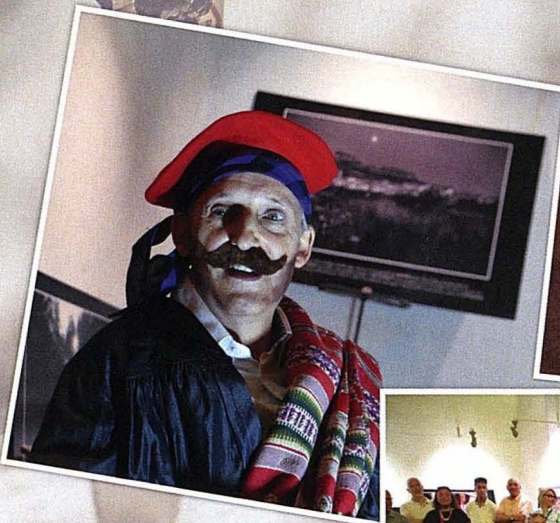
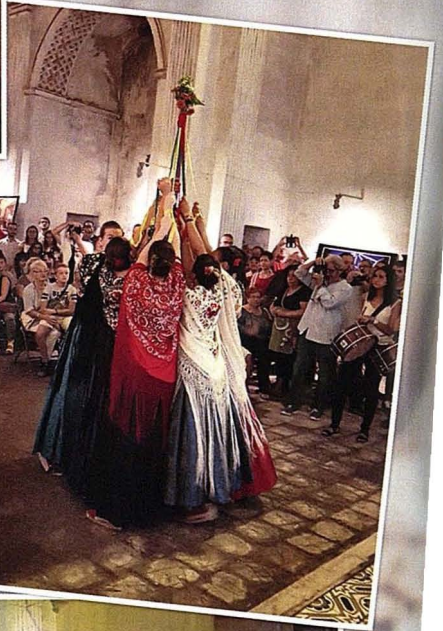
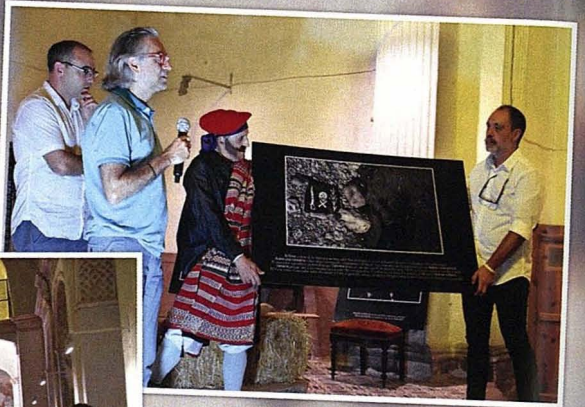
Vi, gasosa i aigua

Hi haurà loteria de Nadal per qui no n'hagi comprat encara.

Per apuntar-se trucar als tel. 619102640 - 934155427 o als llistats que es posaran a diversos comerços de Forcall i a la Oficina de Turisme.

(Data màxima per apuntar-se el dia 11 d'octubre, es prega però que es faci el més aviat possible, per a facilitar l'organització)

PRESENTACIÓ CAPITÀ GROC

EXPOSICIÓ "CAPITÀ GROC"

L'antiga església del convent dels dominics de Forcall ha estat el marc escollit per l'exposició de fotografies de Julio Carbó que retraten els principals racons i escenes de la novel·la de Víctor Amela "La filla del Capità Groc" premi Ramon Llull 2016.

Julio Carbó, fotògraf i editor gràfic de El Periódico de Catalunya, nascut a Morella i amb arrels familiars a Forcall, Cincorres, Castelfort i la Mata, ha volgut delectar-nos amb unes evocadores fotografies que il·lustren la vida del forcallà Tomás Penarrocha i Penarrocha, més conegut com "El Groc", bandoler per uns, capità per uns altres, ell va viure una peculiar lluita per la causa carlina entre els anys 1841 i 1844, que va ser recollida pel seu gendre en un manuscrit escrit a les masmorres del castell de Morella, es tracta d'una història ja prou atractiva per si mateixa i que darrerament ha guanyat força gràcies a la novel·la de Víctor Amela, nét de forcallà i periodista de La Vanguardia.

Julio, només llegir la novel·la, va tenir la inspiració, es va emocionar, ja que també de nen va sentir les mateixes històries del Groc que Víctor i tots els forcallans havíem sentit de xiquets. Només parlar en Víctor en van entendre de meravella, els dos units per un poble i per una història, el resultat l'hem pogut veure aquest estiu a l'església del convent, espectacular i emotiu, l'ambientació de l'espai, les fotos de gran format, la música, tot convidava a passar una bona estona reflexionant i sentint-se transportat a una altra època.

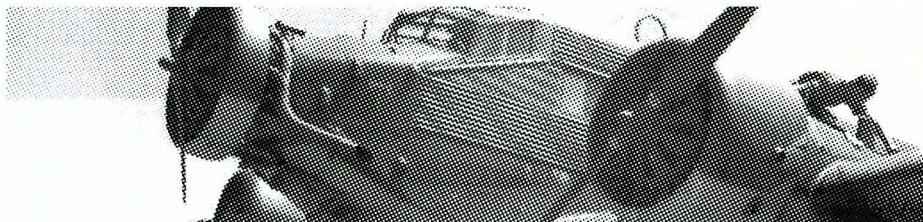
Per inaugurar l'exposició Julio, amb la col·laboració de Víctor i d'un nodrit grup de voluntaris, ens van brindar una excepcional

presentació, difícil d'explicar amb paraules, Julio va voler recrear les escenes que es mostraven a les fotografies, llegint diversos passatges de la novel·la, evocant l'època dels fets de la història, danses, Santantonà, rogatives, un moment especial va ser quan el mateix capità Groc va aparèixer en escena.

L'acte va tenir lloc el dia 6 d'agost, i l'exposició ha estat oberta fins al 15 de setembre, al final es va servir un aperitiu i es va donar la pasta del Groc, feta especialment per l'ocasió, amb la forma del caragol que sempre ens mostra Víctor Amela, no cal dir que l'èxit de públic va ser notable. Destacar l'espectacular bandera, realitzada per Pilar Polo, que lluia al costat del campanar, la calavera flanquejada per un sabre i una palma, símbol del general Cabrera, que encara avui en dia ens posa els pèls de punta.

Les fotografies han estat cedides a l'ajuntament, per tal de poder fer exposicions itinerants per promocionar el nostre poble, l'Ajuntament s'ha implicat força amb el projecte i ha editat un esplèndid llibre, de gran format i impecable enquadernació, amb les fotografies exposades, que sens dubte serà un referent pels amants de la nostra benvolguda comarca.

EXPERIMENTS DE LA LEGIÓ CÒNDOR A L'ALT MESTRAT 1938: BENASSAL, ARES, VILAR DE CANES, ALBOCÀSSER. (PART III)

Oscar Vives

EFECTES DELS EXPERIMENTS EN L'ALT MAESTRAT.

A Benassal els tres bombardejos, un el dia 25 i dos el dia 28 amb un total de nou bombes de 500 kg, van destruir completament el centre del poble. Es va destruir part del carrer València i el carrer de Mosén Joaquín, el Pati d'En Palanques, la Placeta i el carrer Major, en gran part porticat. Entre els edificis destruïts es trobava també l'església de l'Assumpció que havia sigut construïda en el S. XVII i ampliada a meitat del S. XVIII. El bombardeig del dia 28 va destrossar completament la teulada i la cúpula, enfonsant a més la capella de la comunió i badant tot el campanar que temps després es va haver de desmuntar i reconstruir pedra a pedra. Com a conseqüència del bombardeig, l'església va ser tancada i només va poder reobrir-se l'any 1965, encara que ja sense els objectes artístics i de culte anteriors. Un altre dels edificis públics destruïts va ser la Casa de la Vila, edifici del S. XVII amb les seues escales dobles d'accés a la Sala Capitular, on es conservava l'arxiu municipal, un dels més complets del Maestrat, que contenia tot tipus de documents des de 1320. A part dels edificis públics, es pot estimar que les nou bombes llançades a **Benassal** van destruir unes 60 cases particulars.

Ares del Maestrat va rebre altres 9 bombes en tres bombardejos, els dies 24 i 29 de maig. En **Ares** es va salvar l'església i la Casa de la Vila, però es va arrasar completament el barri del Carrer Nou i les voltes del castell, on es trobava l'hospital local i el quarter. Igual que a **Benassal**, es poden estimar unes 60 cases destruïdes.

Il·lustració: Una de les fotografies del Major Graf Fugger mostrant la destrucció causada a l'Església i les cases de la Placeta. Bundesarchiv, RL35/34, s. 35/ Fotograf: Major Graf Fugger

Vilar de Canes va patir l'impacte de 6 bombes en dos bombardejos els dies 26 i 31, que

van destruir part de l'església i unes 40 cases al centre urbà. **Albocàsser** va ser el poble que va rebre més impactes de bombes, amb un total de 12 bombes, 3 el dia 21 i 9 el dia 23 de maig. El centre del poble va quedar destruït, incloent el Carrer Major, la Casa de la Vila i la Plaça de l'Església, encara que es va salvar l'església. El nombre de cases destruïdes va ser aproximadament de 70.

No obstant açò, les pèrdues més doloroses als quatre pobles van ser les vides humanes. Les tres bombes del dia 25 a **Benassal** van produir un total de 14 (més un soldat greument ferit del que desconeixem si va sobreviure) víctimes mortals. Al registre civil de **Benassal** trobem registrades només 7 víctimes del bombardeig, inscrites al mes de setembre de 1938, ja per les autoritats franquistes. Açò és a causa que al registre s'inscrivien únicament les persones que morien en el poble i no els ferits que eren traslladats a hospitals d'altres localitats i morien fora del poble. A **Benassal** hem completat les dades del registre amb els testimoniatges de familiars i testimonis presencials. Així mateix, testimonis presencials recorden que a l'Hostal de Baix que va ser completament destruït en el bombardeig, dormien almenys quatre soldats republicans dels que tres van ser trets sense vida de les runes i un greument ferit (testimoniatge A. Beltràn i informe republicà a l'arxiu d'Avila). No obstant açò, no tenim cap dada sobre les identitats dels mateixos, ni la ubicació de la seua tomba, ja que les autoritats franquistes no es van molestar a inscriure'ls al registre municipal. El cas de Pascual F.G. resulta curiós; malgrat haver sigut evacuat ferit per les tropes republicanes i morir en el trasllat sota l'assetjament de l'exèrcit franquista, desconeixem les raons per les quals apareix inscrit amb posterioritat al registre de **Benassal**. Entre les víctimes d'este bombardeig destaca el cas de les germanes Carmen, Josefa i Gloria V.B., que van morir asfixiades, salvant-se la seua mare i la seua àvia que estaven en la mateixa casa i el seu pare, que estava

tancat al quarter a causa de les seues idees carlistes. Estes eren les tres úniques filles del matrimoni i la major estava ja compromesa; la seua mort va resultar una tragèdia per a la família on els pares van quedar sense descendència. Cal assenyalar que totes les víctimes de **Benassal** es van produir al bombardeig del dia 25 de maig i el poble va quedar pràcticament desert a partir del dia 26 pel que els bombardejos del dia 28 no van produir més víctimes, encara que sí algun ferit.

Ares, Albocàsser i Vilar de Canes tenen històries similars. En el cas de **Vilar de Canes** va haver-hi només tres víctimes del bombardeig, totes el dia 26, entre una població de poc més de 400 persones. Els testimoniatges arrellegats coincideixen en el nombre de víctimes del bombardeig, i així podem dir que, probablement, no va haver-hi altres a part de les inscrites en el registre. Resulta curiós, no obstant açò, que la data de les morts segons el registre siga el 25.05.1938, mentre que els documents alemanys afirmen que el bombardeig es va realitzar el dia 26.05.1938 a les 8h. En este cas, es pot afirmar, sense cap dubte, que els tres **Junkers 87A** van bombardejar **Benassal** el dia 25.05.1938 a les 7:30h, i es dedueix que la data en el registre és errònia, la qual cosa pot ser perquè les inscripcions van ser efectuades mesos després del bombardeig per les autoritats franquistes.

Albocàsser era el poble més proper al front, i per això la presència de soldats era molt important. Açò va provocar la fugida de la major part dels habitants del poble i va motivar que el nombre de víctimes fóra només de 6, bastant reduït en comparació als altres pobles. La data del registre tampoc coincideix amb la data del bombardeig segons els documents alemanys, i encara que és possible que la raons d'esta discrepància siguen similars al cas de **Vilar de Canes**, no hem pogut estudiar el cas amb suficient detall. La major part de les víctimes d'**Albocàsser**

es van produir també en una mateixa casa, on van morir dues germanes: Àngeles i Ana S.G., el fill d'Àngeles, José F.S. i dues cosines, Carmen i Maria S.M. També este llistat de víctimes coincideix amb els testimoniatges arreplegats, per la qual cosa sembla que no va haver-hi més víctimes a **Albocàsser**, encara que sí va poder haver-hi més entre els soldats republicans que probablement no van ser conegudes pels testimoniatges.

El cas més sagnant quant a nombre de víctimes va ser el d'**Ares del Maestrat**. En el registre civil es van inscriure 16 víctimes dels bombardejos dels dies 24 i 26 de maig, amb sis i tres bombes respectivament. No obstant açò, entre els edificis destruïts es trobaven l'hospital i el quarter, i testimonis presencials parlen de fileres de ferits després del bombardeig a la cova del castell, que probablement foren evacuats a altres hospitals. Quasi amb tota seguretat, igual que a **Benassal**, els soldats republicans morts no van ser arreplegats al registre, per la qual cosa podem pensar que el nombre real de víctimes a **Ares** va ser en realitat bastant major. El cas més dolorós entre les víctimes de **Ares** és el dels 6 morts del dia 29: 5 membres de la mateixa família, la mare i 4 fills, i una amiga que estava de visita en la casa. Esta família era propietària d'una tenda a l'entrada del poble i la mare, Emilia F.P., no va voler abandonar la casa com havien fet molts dels seus veïns per por de que la tenda fóra saquejada. L'home d'Emilia havia mort un any abans deixant-la amb la tenda i 5 fills d'entre 1 i 17 anys. Només un fill, Juan F.P. va sobreviure al bombardeig per trobar-se fora de la casa en el moment del mateix.

Testimonis

Home i tant (que vaig trobar canviat el poble), clar, les cases del Pati, les cases estaen moltes a terra. A casa dels Castellans va caure una bomba; allí a casa Falco estae un poc assolat tambe, ja veus com estava el poble, molt desfet. Gent morta, van morir Paranca, que era

Falco, que tenia una xica que es deia Felicitat. Va morir ell, el pare, va morir d'una bomba, d'una bomba que la va trobar i ell tot desfet... El pare d'eixe Lluís, el de Quiquet, el pare de Lluís va morir en l'acte de les bombes. I les tres xiques de Jose Maria el del Tancat, que vivien al carrer l'Hostal, eixes tres xiques dormien juntes i quan va caure una bomba van morir juntes a casa. Va morir eixe Paranca, van morir eixes tres xiques i quin altre deguere morir?, qui va morir mes?, Leovogildo, Paranca i eixes xiques (Francesc Bort, Benassal 1905).

(Al carrer Major,) la de m'abuela, la de la tia Elodia, la dels Parres, tot per amunt, per amunt, hasta el canto, això estave tot, tot en terra. A una cunyada meva, que entonces no ere res pero, li van matar l'home i tenie tres xiquets i un que va neixer despres que van matar l'home; se n'eixen de la casa eixa on esta el parvulari, se'n van a la corda de la campana i van bombardejar enseguida i quan van tornar tenien la casa en terra. (Dolores Pitarch, Albocàsser, 1918)

Tres paves, d'eixes que deiem. A vegades pasaven..., i al dir això, a les 7 del mati sentim "bruum...", ruido de tres avions, i miraem, miraem, n'eren tres. I el de la dreta, quan arriba per ahí prop d'això, deixe caure una cosa de les ales, "boum!" als Castellans, allí a la tenda. El meu germa i jo diem: que es aco? mos estranyavem, ere la guerra, pero... això no!! En un punt l'altre, el puntero, tire, deixe baixar un altra cosa, i a la Placeta. Despres l'altre que anave a l'esquerra tire cap a dins mes cap alla, deixe caure una, "On es eixa?", i va dir la senyora Emilia, "A ca Falco". (Leovigildo Moles, Benassal 1922)

Tres bombes, jo tenia nou anys. Mira jo me'n recordo que era de mati, era, pos alla a les set del mati, cap a les set del mati, que mon pare, per cert, no estava, estaven a amagar un poc de roba a un mas. Van tirar la bomba a ca els Castellans, a ca Escrig i a l'Hostal de Baix i per tot eixe carrer no se podia passar, d'això me'n recordo be de tot. I en l'altre ja mos en vam

anar natros amb mon pare, a l'altre bombardeig ja no estava. (Jose Maria Miralles, Benassal 1928).

(Pilar) Va eixir mon pare i va dir: oi mare! pos si estan totes les cases en terra!, totes les cases, d'ací dalt, dos cases mes amunt, de casa Ovidia, hasta aci baix a la punta del carrero, estaven totes planetes en terra. Va ser quan va matar a eixa xica que li deien Milagros i a l'altre abuelo que li deien Pepe i una mula que tenie al moli. Ell estave cego i estave sempre alli. (Maria) I havie vingut a afaitar-se a casa, que casualitat, pobre home!, i mon pare li va ficar colonia a la cara i ell anave mes content: "M'han ficat colonia!, m'han ficat colonia!". I despres va morir, mira, en la cara afaitada i colonia. I un altre home que li deien Bonifacio, un home vell que tampoc no va voler sortir de casa. (Maria Pitarch, Vilar de Canes 1928 y Pilar Orti, Vilar de Canes 1929)

I en ser que van tirar les bombes, vam tornar a pujar perque el pare nostre ere germa de la casa eixa que van morir 5 persones, les tres xiques, el xiquet i ella. I ell feie un any o any i mig que s'havie mort. I despres ells ahi, quan estaven arrobllits, que havie caigut, el xiquet pegave uns crits: "tio, tio!!". Van aplegar ahi, i els soldats estaven escarbant i mon pare va dir: "ahi no estan!, estan aci que es l'escalera!". I nomes van escarbar l'escalera d'una pedra que es va escapar, va eixir el cos... i sa mare tambe va eixir, pero es va morir i avanti. (Miguel Ferrando, Ares del Maestrat 1930).

L'EXPOSICIÓ: EXPERIMENTS DE LA LEGIÓ CÒNDOR A L'ALT MESTRAT 1938: BENASSAL, ARES, VILAR DE CANES, ALBOCÀSSER.

L'informe RL35/34 va ser enviat pel Bundesarchiv de Freiburg com un document escanejat en grandària A4 a 300ppp. L'estudi d'estos documents ens va convèncer de l'interès i el valor històric dels mateixos. A partir d'ací, el Grup de Recuperació de la Memòria Històrica del SXX de Benassal, amb el

suport dels ajuntaments de Benassal, Ares, Vilar de Canes Albocàsser, va decidir sol·licitar un total de 54 imatges de major qualitat a l'arxiu alemany. Es van rebre al maig de 2012 i amb elles es va preparar per a l'estiu una primera exposició als quatre pobles involucrats. Esta primera exposició va ser inaugurada a Benassal el 21 de juliol de 2012. Seguidament l'exposició va viatjar als quatre pobles coincidint, en cadascun d'ells, amb les festes patronals al mes d'agost. Esta mateixa exposició va viatjar també a La Sénia el 15 i 16 de setembre, coincidint amb el dia de l'aeròdrom i finalment va viatjar a Vistabella del Maestrat, del 30 de novembre al 10 de desembre de 2012. Simultàniament a estes exposicions es van preparar 17 panells rígids de mida A1 amb les imatges dels bombardejos i textos explicatius per portar l'exposició a un públic no necessàriament coneixedor de l'Alt Maestrat. Esta exposició va ser inaugurada en el Centre Octubre de Cultura Contemporània a València el dia 22 de novembre de 2012. Seguidament l'exposició es va traslladar al Castell de Montjuïc de Barcelona el 13 de març de 2013. Finalment, l'exposició va tornar a Benassal coincidint amb els actes en record del 75 aniversari dels bombardejos el 25 de maig de 2013. Altres llocs d'exposició han segut Vinaròs, Castelló, Benicarló, Algemesí, Xert, Atzeneta, Vistavella, Ontinyent, Paiporta i Forcall.

Il·lustració: Cases destruïdes per les bombes de 500 kg al Pati d'En Palanques. Bundesarchiv, RL35/34, s. 38/ Fotograf: Major Graf Fugger

PRESENTACIÓ DE LA RUTA DEL GROC

Dins el programa de l'estiu cultural es va presentar, el dia 12 d'agost en la Sala Capitular de l'Ajuntament, la "Ruta del Groc".

Ha estat un projecte de valorització del patrimoni cultural forcalla que pretén, aprofitant diferents recursos endògens, ser una peça més per a la dinamització socioeconòmica del poble de Forcall.

La iniciativa ha sorgit de dues institucions, l'Ajuntament i la Colònia Forcallano-catalana que no de forma casual varen coincidir en la conveniència de disposar d'una base escrita i gràfica que servis de guia als visitants encuriosits per la figura del personatge, guerriller carlí, Thomàs Penarrocha Penarrocha, conegut com "el Groch de Forcall". El projecte ha estat desenvolupat per Antoni Eixarch i Carme Ferrer amb la col·laboració dels germans Cèsar i Víctor Llàcer, topògraf i cartògraf i dissenyador gràfic respectivament. L'Ajuntament ha posat a disposició, complementant l'equip de treball, altres recursos humans: Anabel Ejarque en la gestió i Vanessa Viñals en la revisió lingüística. Mónica Segura, de "Els Ports es Patrimoni" ha assessorat part del treball. La Diputació de Castelló s'ha encarregat de l'edició i la Generalitat Valenciana han subvencionat, en part, l'acte de presentació i la documentació gràfica.

En una entrevista a la televisió Nord i a la revista Comarques Nord, Antoni Eixarch diu: i "Gràcies a la novel·la d'en Víctor Amela hem pogut renéixer a Forcall la il·lusió i el retrobament de descobrir aquest personatge, però nosaltres volem que la

PRESENTACIÓ

DISSABTE
12
AGOST
12:30H.

El Groc de FORCALL

Ruta del Groc

Presentació de La Ruta del Groc
Lloc: Ajuntament de Forcall
Seguidament farem un viuetors LUTS.

història es conegui de manera real i no tant en format de creació artística com es una novel·la. Ha estat una iniciativa que ha volgut mostrar la part històrica del personatge, separant-lo del context novel·lesc".

L'acte, amb una sala plena de públic de gom a gom, es va iniciar amb una breu introducció del Vicepresident de la Colònia, Ismael Carbó, i seguidament Anabel Ejarque va explicar el motiu dels projecte i els recursos emprats tant institucionals com humans i culturals.

El resultat, materialitzat en un fullet plegable imprès a tot color amb fotografies, mapes i el plànol del poble i una sèrie de plaquetes identificatives col·locades en els llocs d'interès, ha estat un itinerari turístic pel casc urbà de Forcall que segueix les petjades del Groc i dels esdeveniments de les guerres carlines en la localitat, una ruta que es pot complementar amb molts altres projectes i actuacions que podem pensar entre tots i que de ben segur aniran consolidant Forcall com un poble turístic, ens diu Anabel.

Eixarch, en l'absència del dissenyador Víctor Llàcer, dona a conèixer les pautes que

el van portar a la creació de la marca i del logotip:

La idea es en base a un element simbòlic que puga definir i identificar la imatge del Groc. Per la part descriptiva i identificativa del personatge "grans bigotis rossos" i inclús per la càrrega de simbolisme del propi bigot "Diuen que li van arrancar un tros de bigoti per enviar-li com a trofeu a Isabel II", el bigot és l'element clau (d'a hi el seu protagonisme en tamany, en cop visual).

La "marca" és la simplificació del logotip (el logo es tot el conjunt) a l'únic element "bigot"; i el bigot seria com l'element de senyalització (homòleg a la clòtxina del camino de Santiago per a que ens fem una idea).

En un segon pla es tanca i acompanya la idea amb elements de connexió amb el personatge "homes d'espardeña", de nou un element clau i dinàmic (petjada d'espardeña, ruta, moviment) que a més és vincula amb la invitació de "Ruta del Groc", "seguir les passes del Groc", "ubicar-se en els punts on hi va ser El Groc, símbol de geolocalització". La silueta de la roca del migdia encapçala el logo. A més, l'espardeña ens connecta i aporta el valor afegit de la producció espardeñera de la zona.

De forma global, el logo es modula en base als conceptes de "comunicació no violenta" que pretén defugir d'elements bèl·lics (cap imatge d'element bèl·lic per connectar amb la idea) i la "humanització del concepte", es a dir, un bigot és humà (part humana, a més amb personalitat) i fomenta el tractament del Groc com un "subjecte" (protagonista) i no com un "objecte".

Tot seguit Eixarch, fa una introducció temàtica, hi ens diu que s'ha volgut fer un plegable que reculli bona part de la història vinculada al nostre personatge i tenir com a referent de visita els llocs directament lligats a la seva persona i els de la seva època.

Es molt difícil entendre la seva personalitat, la del Groc, i les seves actituds sense saber en quin context social, econòmic i polític estava en aquells anys el país; es per això que hem fet un treball, pot ser, massa extens en lletra com pot ser l'adequat per al típic visitant-turista.

El turista que visita Forcall no es un turista de "xanclera", banyador i samarreta de

tirants; es un turista més selectiu, més interessat per la cultura de les nostres terres, més de bota de muntanya i càmera per fotografar el nostre patrimoni arquitectònic i els bancals amb parets de pedra seca.

Ha estat aquets el motiu que ens ha portat a fer extensiu el treball a una breu introducció al que va ser la I Guerra carlina i les seves connotacions polític-socials.

Hem volgut il·lustrar els text amb dos mapes i un plànol que curiosament ha treballat César Llàcer, enginyer cartògraf i enginyer tècnic topògraf, que ha adaptat llocs i fets a la cartografia actual.

En la mostra que recull el contingut del plegable, hem afegit dos panells, el dedicat al general Juan de Villalonga i el del general Ramón Cabrera, dos personatges del que el Groc forma part de la seva història. Villalonga tenia com a missió acabar amb el Groc i Cabrera tenia al Groc com un fidel soldat.

De les aventures del Groc n'hem sentit molt a parlar quan érem menuts, però fins que el nostre investigador-historiador Josep Eixarch Frasnó el va posar en valor no hem sigut coneixedors de la verdadera grandesa del personatge.

El professor Josep Eixarch va ser depositari durant anys (curós de que la divulgació del seu contingut no feris sentiments de persones o descendents de persones encara en vida) del famós manuscrit de José Bordás Marcoval, el gendre carlí del Groc "Memorias de un voluntario carlista forcallano. A 1833-1874. La Guerra del Groc" fins que un grup de forcallans (Francisco Carbó, el seu germà José Carbó de ca l'Agutzil, Francisco Gil de ca Maicalles i Manuel Monfort, a les hores alcalde de Forcall) decidiren editar-lo, amb permís de la família, al 1997. Ja bas-

tants anys abans el professor Eixarch aprofundeix en el personatge i publica "La Guerra del Groc. Epílogo de la I Guerra carlista" en el nostre butlletí "Bisgargis", en "Amigos de Morella y Comarca" i en "Aportación a la historia del Forcall".

Estem parlant de l'any 1970 i a tingut que ser la popularitat d'una novel·la escrita pel periodista Víctor Amela, "La filla del Capità Groc" premi Ramón Llull 2016, la que ens despertí de nou la curiositat pel personatge. Benvinguda sigui la novel·la.

Quasi tota la bibliografia que hem consultat, quan fa referència al Groc, es basa en les mateixes fonts: el manuscrit del gendre del Groc i els treballs del professor Eixarch, amb la connotació de que el manuscrit es un document d'un gran valor referencial, però indubtablement molt tendencios i clarament partidari en el seu relat. Notable excepció es José Segura Barreda en la seva obra pòstuma (Vol. IV) de "Morella y sus aldeas" transcrit pel catedràtic Manuel Grau Montserrat que ens parla molt detalladament del conflicte a la nostra comarca; generacionalment anterior a Josep Eixarch i malgrat que coetani amb la guerra carlina pot ser no conegué el citat manuscrit.

Antoni Eixarch continuà amb una descripció dels 15 punts asenyalats en el recorregut de la "Ruta del Groc" i marcats en el plànol del poble i sobre el terreny, ampliant-los amb comentaris anecdòtics i històrics, fent referència als motius i origen de la primera guerra carlina, a una biografia del personatge del Groc que inclou un mapa on es representa l'últim recorregut del Groc i el camí de tornada del seu cadàver, i a lo que va ser l'anomenada "Guerra del Groc". Va acabar la seva exposició amb una referència a les

figures del generals Ramón Cabrera i Juan de Villalonga.

Carme Ferrer va continuar fent un notable desenvolupament de les conseqüències que aquest conflicte va suposar en la societat de l'època, en els àmbits polítics i econòmics, no en va el conflicte successor de la dinastia amagava un enfrontament que dividia política i socialment a Espanya amb greus afectacions a l'economia de les zones en conflicte. Va fer entendre alguns dels motius d'aquella guerra, la continuïtat en la lluita per part del Groc i d'altres com ell i fins i tot la motivació de la seva mort.

Tota l'exposició va estar il·lustrada amb panells explicatius repartits per la sala, que inclouen dos mapes i un plànol, i les xerrades amb projeccions visuals complementaries del que deien els oradors.

Tancà l'acte l'alcalde Santiago Pérez que va mostrar la seva satisfacció per la feina feta agraint a les persones que han intervingut en el treball el seu l'esforç i la seva dedicació totalment desinteressada i a la Colònia el suport ofert emplaçant-la a participar activa i conjuntament en altres projectes.

Al finalitzar la Colònia va oferir als assistents un aperitiu a peu dret al vestíbul de la Sala Capitalar.

ESQUITXOS DE HISTÒRIA

per Antoni Eixarch Cardona i Carmen Ferrer Llop

LA ÉPOCA DEL GROCH

Tomás Penarrocha vivió en tiempos convulsos. El sistema político social de la Edad Media se desmoronaba frente a un mundo cada vez más grande y con una industrialización que cambiaba las reglas de la economía. Hasta entonces, los pueblos pequeños y situados fuera de las vías de comunicación frecuentes, sobrevivían en un régimen de subsistencia dentro de una sociedad que se mantenía operante gracias a su inmovilidad. Nada era al azar; el hijo de un zapatero sería zapatero y se casaría seguramente con la hija de otro zapatero, para seguir haciendo unos modelos determinados, de forma, calidad y precio definidos por el gremio. No había idea de progreso, se vivía en un "valle de lágrimas" para tener hijos y con suerte, alguno cuidaba a los padres en la vejez. Es un ciclo que se repetía sin variaciones, con gente obligatoriamente ligada a la tierra y en general, a su lugar de nacimiento. En estas circunstancias los campesinos sentían un fuerte arraigo por la comunidad a la que pertenecían. Así conservaban derechos sobre propiedades de otras personas, podía pastar el ganado una vez recogida la cosecha o espigar los campos cuando las garbas estaban recogidas, o recoger leña en terreno del común, como comunitario era la "dula" que llevaba en invierno a ejercitar los animales de trabajo del pueblo. La propiedad tenía un valor distinto del actual, de hecho había dos propiedades, la legal y la efectiva, era el régimen enfiteútico. En este sistema el propietario es quien tiene la escritura pero de hecho el terreno está alquilado a largo plazo, cien años o más, a un enfiteuta que pagando lo estipulado, decide lo que va a plantar, tiene el poder de transmitir este derecho a sus hijos e incluso de arrendarlo a otro. Esto dio pie a una "clase media" campesina que gozaba de cierto bienestar. Es posible que este fuera el caso del Groch y de los masoveros de la zona. No propietarios de derecho pero sí de hecho.

Los nuevos tiempos traen la constitución de 1812 y en ella se determina por ley que la propiedad privada es única e inalienable. Era la base para el desarrollo industrial que ya establecido en Europa. Fernando VII si bien deroga la constitución exceptúa las normas que rigen la propiedad. Paralelamente las arcas reales están vacías y la desamortización de algunos bienes eclesiásticos junto a las nuevas leyes sobre los montes comunales, hace de estos labradores independientes unos proletarios al servicio de un nuevo señor que quiere sacar mayor rendimiento a su terreno y sobre todo que va a decidir el tipo de cosecha y las condiciones de esta.

Es la época también de la centralización estatal, se inician los registros civiles que van a tener preponderancia sobre los de la Iglesia, por eso los curas de pueblo ven debilitada su ascendencia sobre sus conciudadanos y serán un factor importante en el levantamiento contra los liberales. La reina Isabel II se asocia con las nuevas tendencias mientras su tío Carlos representa la continuidad. No se lucha por una sucesión, se lucha por un sistema de vida que se acaba y por evitar unos cambios que empobrecen a parte de sus pobladores. Por eso las guerras carlistas no afectan prácticamente a las ciudades, es una revolución urbana que sustituirá a la antigua sociedad rural.

En Forcall, la muerte del Groch se celebró en la plaza; es posible. El nuevo modelo favorecía la industria y en el pueblo, la alpargata empezaba a ser una ayuda importante para muchas familias. Forcall iniciaba su época más importante demográfica y económicamente, pero el cambio no fue gratuito.

Este artículo forma parte de la conferencia que dio Carmen Ferrer en la presentación de la "Ruta del Groch"

FESTA MAJOR 2017

El divendres 25 d'agost van començar a Forcall les festes patronals, la nit del pregó va ser, com és habitual, molt divertida, amb xaranga, aigua, sangria, gegants i moltes ganes de festa, un deu per la comissió de festes que des de les escaletes de l'ajuntament llegir un bonic pregó, preludi d'unes festes molt animades, amb danses i processons, ball rodal i coetà, bous de corro i embolats, orquestres i disfresses, paelles i dinars de germanor.

La participació ha estat molt elevada, sobre tot el primer cap de setmana, tot i coincidir amb l'anunci del Sexenni de Morella, el temps també ha estat prou bo, llevat d'alguns plugims, com el que va impedir fer la tradicional processó dels fanalets a l'ermita, que finalment es va poder fer per dins dels carrers del poble.

Les cercaviles i processons es van viure amb intensitat, donava gust veure la quantitat de joves participants en les danses, als dolçainers i tabaleters, als voluntaris que fan possible les processons, destacar que va haver-hi dos grups a la cercavila, és una tradició difícil de mantenir i sempre s'agraeix la seua presència.

El vall rodat també va ser molt participatiu, la coetà potser va estar una mica més fluixa, però en general els dies de festa van ser molt animats, les orquestres al pavelló nou van estar perfectes, el local ha estat molt ben adaptat i d'aquesta manera no es molesta als veïns, destacar la nit de les disfresses,

un nodrit grup de legionaris van guanyar el primer premi, amb "estriptease" inclòs, el segon va ser pels motxos i el tercer per les nívies esquelet, llàstima que els premis es van donar massa tard, quan els més menuts i els més majors ja havien marxat.

Els actes taurins van estar força encertats, tal com ens comenta Maki al seu article.

Al llarg de les festes es van programar també altres actes, com una exposició fotogràfica de les festes patronals de 2007, organitzada per la colla La Moguda, una caminada a Sant Pere dels Coixos i una eixida en bit a la fàbrica Giner, una jornada futbolística intercomarcal, un parc infantil per als xiquets i xiquetes, el "Encierro" infantil organitzat per la colla La Moguda, el casal del vi i la cervesa, el dia dels jubilats, la nit de l'humor de Rural Comedy, el ball de la rosa, la desfilada de disfresses per als xiquets i els concursos de botifarra al bar Ca Costa i de guinyot al bar Els Ports.

PARTICIPANTS A LES DANSES

DANSANTS

Jorge Querol, Gerard Carbó, Joaquín Borràs, Oscar Viñals, Héctor Morralla, Víctor Hernández, Marco Sancho, Manel Gil, Adrià Gil, Iván Viñals, Miguel Morata i Joan Querol.

GITANETES

María Tena, Carla Ferrer, Andrea Querol, Laia Martí, Cristina Artola, Aida Moliner, Ana Adell i Marta Viñals. Barrero: Jordi Pacheco.

Judit Pesudo, Laia Ortuño, Laura Ferrer, Paula Guardiola, Sara Royo, Ana Cortes, Raquel Carceller i Mireia Fuster. Barreros: Paco Catalán i Víctor Hernández.

ARQUETS

Josep Gil, Héctor Bordàs, Victor Viñals, Joan Barreda, Bernat Feliu, Cristina Castel, Gemma Polo i Claudia Monfort.

VARETES

Alejandro Querol, Adrián Igual, Ferran Feliu, Nahia Viñals, Arantxa Gil, Neus García, Judit Milián, Candela Agut, Albert Porcar i Ferrán Sancho.

LLAURADORA

Lola Antequera Guarch

LLAURADORS

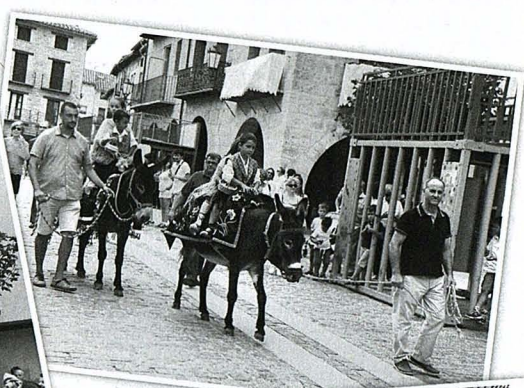
Alberto García Monfort i Rafa Carbó Sos

RELACIONS

María Palos Piquer (àngel)
Pere Molinos Bonet i José María Moya
Ulldemolins (soldat romà)

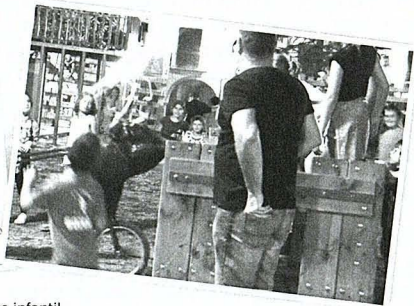
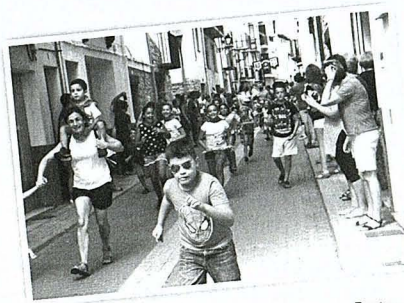
GRUP DE DOLÇAINERS I TABALETERS DE FORCALL

Ana Carbó, Ximo Segura, Jesús Segura, Sergi Mestre, Omar Guarch, Lola Antequera, Andrea Querol, Pablo Chervet, Blai Peñarroya i Gerard Carbó.

CRONICA TAURINA DEL VERANO

por Maki

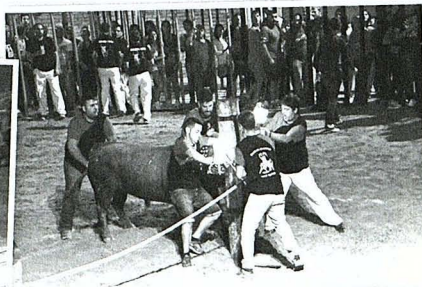
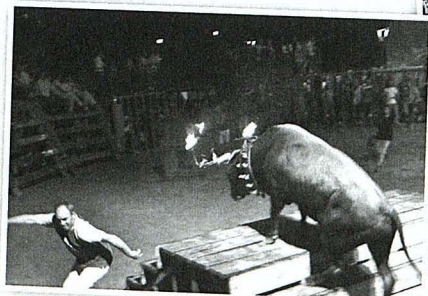
Encierro infantil

Por primera vez en Forcall, había un fin de semana taurino, con recinto nuevo y organizado por la Peña Taurina "Cornupetes". Empezaron los festejos el 21 de julio con un concurso de emboladores con 6 toros de Hnos. Bellés. Este fue ganado por la cuadrilla de José Ignacio, los toros fueron de hierros como Marcén, Reta y el propio Bellés. Sábado se realizó un desafío entre dos ganaderías de Cabanes, Miguel Parejo y Germán Vidal. En el corro de vacas fue superior Germán con vacas bravas que tocaron los obstáculos, aunque la mejor vaca fue la Rondallera de Parejo que subió con facilidad y bravura a todos los lados donde se la llamó. En el apartado de machos y capones no estuvieron a buen nivel, al igual que los embolados que quizás les faltó un poco de batalla. Las fiestas taurinas de Forcall empezaron el sábado 26 de agosto con una tarde de Hnas. Dilla de Valderrobles, siendo una tarde floja que se salvó una vaca brava de toda la tarde. De noche el toro embolado no quiso saber nada tampoco.

Las vacas y el toro del martes venían de Torre d'en Besora, de Bellés, su actuación estuvo muy influenciada por la lluvia y poco se pudo ver.

El viernes las vacas y el toro de la tarde de Hnos. Barberán "Carpio" estuvieron a gran altura. Vacas bravas que iban a todo e hicieron disfrutar a los presentes allí. El toro también hizo una buena actuación. Para finalizar se sacaron tres vacas con mucha nobleza que hicieron disfrutar a todo el mundo. De noche el toro fue muy pegador y cumplió.

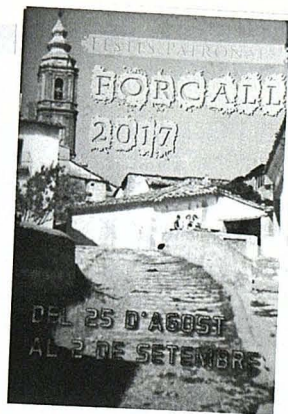
Sábado y día de la Peña Cornupetes, empezaba con la suelta de dos vacas de Partido de Resina, vacas muy nobles que se cansaron muy pronto. Ya de tarde salían las German Vidal por chiqueros con una imponente presentación y buen juego. Al finalizar se probó un toro cerril de Arcadio Albarrán que salió fuerte pero se fue apagando. Por la noche estuvo igual que por la tarde.

Fin de semana Taurino

PROGRAMA DE FESTES

Aquest any el programa de festes ens mostra en portada i contraportada unes suggerents fotos de Forcall "vintage", a l'interior les fotografies antigues es combinen amb les salutacions de l'alcalde, de la parròquia i de la comissió, el programa d'actes, i dos interessants articles, el primer dedicat a Consol Puig i Querol, una màrtir forcallana?, amb textos extrets d'una sèrie de pàgines web, el seu autor és Josep Maria Tarragona. I el segon dedicat a les Esclaves de la Immaculada i Santa Teresa, escrit per Paco Carbó i Paquita Prades.

LA SANTANTONÀ A REUS

El cap de setmana de la "pastà" de la rotlleta de l'any 2014 una menuda expedició forcallana ens vam desplaçar a Canals per participar en les III Jornades sobre la festa de Sant Antoni Abat per presentar una comunicació que explicava la Santantonà de Forcall. Aquell divendres i dissabte van ser molt productius i ens van permetre conèixer moltes persones relacionades amb la festa de Sant Antoni arreu dels territoris de parla catalana. Amb alguna d'aquelles persones ens hem trobat més tard a Todolella i a Forcall durant les Santantonades. Fins i tot ens han donat algun llibre per a l'Arxiu Documental de la festa de Sant Antoni que té un espai físic a l'Ajuntament amb el qual col·labora la Confraria de la Santantonà.

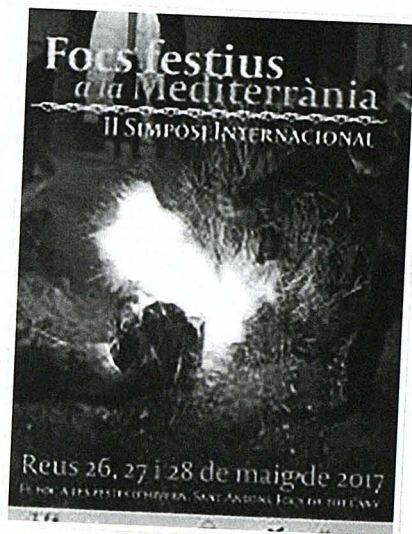
A finals de 2016 ja ens van comunicar des de Reus que es faria el II Simposi Internacional de Focs Festius a la Mediterrània. A més, la foto principal dels cartells destinats a promocionar el Simposi era de les tronques de Forcall.

Poc a poc s'anava apropant la data del Simposi. En primer lloc ens van demanar un resum d'un full, mentre la comunicació s'haurà de lliurar abans del 30 de setembre de 2017.

Ens van buscar lloc per a allotjar-nos i ens van facilitar l'estada a Reus -seu del II Simposi i capital catalana de la cultura 2017-. Reus va prendre el relleu de Vic que l'any anterior va enforçar el Simposi cap a les festes de foc de l'estiu (Sant Joan). El simposi va tenir lloc divendres 27, dissabte 28 i diumenge 29 de maig a la casa de cultura Santa Llúcia de Reus; tot i que altres espais allotjaven diferents mostres de cultura popular relacionada amb el foc a la Mediterrà-

nia. Allà es van reunir persones de diferents països i zones del territori com Comenge (França), Novoli (Itàlia), Jaén, Reus, Barcelona, Vic, Lleida, Sa Pobla, Ascó, Villoreis i Forcall. A banda de la presentació de les comunicacions també va haver música, menges populars, foc a la plaça del Mercadal i altres activitats que van fer una programació molt completa.

Des de la Confraria de la Santantonà hem d'agrair l'interès de Salvador Palomar, Montsant Fonts i la resta d'organitzadors per la voluntat que la Santantonà de Forcall estigués present en el Simposi.

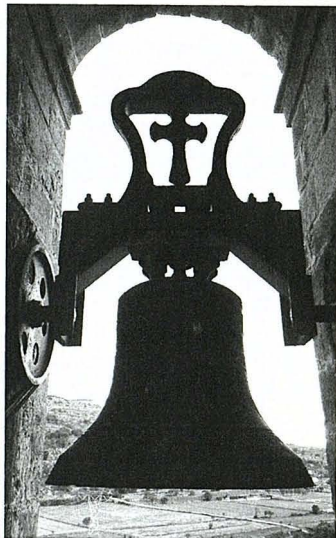
EL CAMPANAR

per Ximo Segura

Si per alguna cosa es caracteritza la vista de Forcall des de qualsevol lloc i a qualsevol hora, és per l'imponent, elegant i esvelt campanar barroc que remata l'església parroquial de l'Assumpció; i que alhora és la imatge més representativa de la nostra vila. Sempre hem escoltat que és un dels més alts de la província -55 metres- i que va ser construït a la segona meitat del segle XVIII. Les obres van ser dirigides per José Ayora. També sabem que la religiositat forcallana ha estat remarcable al llarg dels darrers segles. El patrimoni monumental forcallà relacionat amb la religió és enorme: esglésies, ermites, peirons, creus de terme... Llàstima que les sagnants guerres civils segaren massa vides i molt del patrimoni artístic que es conservava a Forcall des de segles passats!

La voluntat forcallana de preservació del patrimoni local sempre va tirar endavant amb les desfetes pretèrites. De vegades, alguna família benestant que va guanyar al seva posició amb molt de treball; altres, amb el propòsit altruista de millorar el poble; o amb la coneguda fórmula del jornal de vila. Em vénen a la memòria: la reconstrucció de l'església després de les guerres carlines, la bastida al campanar a inicis del segle XX per tornar al seu lloc la creu que el remata, la reconstrucció del monumental calvari o les més properes reposicions de peirons, creus de terme i altres elements fruit del treball de forcallans compromesos com mossèn Santiago Casanova. El llistat podria ser més ampli i exhaustiu, però l'espai no pot recopilar totes les accions en benefici del patrimoni forcallà.

Des de fa uns anys, diferents persones del poble o altres amb forts vincles amants dels esports de muntanya han contribuït amb modernes tècniques d'escalada i espeleologia a netejar el con i les façanes del campanar. Les primeres ascensions per netejar les plantes que creixen al con que remata el campanar es van fer per part d'escaladors del club morellà Espemo. Més tard, amants de l'espeleologia arribats a Forcall van fer una instal·lació sufragada per l'Ajuntament per facilitar les tasques de cara a futures

campanyes. La tercera fase (els dos darrers anys), integrants del nou Club Esportiu Xafa-roques Forcall s'encarreguen de netejar el con i les façanes del monument més visible del municipi. L'any passat durant les dues pujades que vam realitzar a l'agost vam observar diferents coses: d'una banda, un dels quatre suports de la campana grossa, Assumpció o Maria havia caigut damunt de la teulada -cosa que vam comunicar immediatament a mossèn JuanJo Roca- qui ens va donar permís per parar-la. També vam observar -14 d'agost- que la campana Valera no voltejava. En una d'aquelles pujades ens vam adonar que s'havien trencat les corretges que li transmeten la força del motor. Finalment, vam poder observar que les escales presentaven moltíssim fem de colom. I donat que les quatre persones formàvem part del Xafa-roques ens vam preguntar: -Per què no netegem les escales? La idea la vam fer nostra i en dues jornades més de quinze persones vam treure més de 1000 kg de fem, menudes branques, fustes, petites pedres i altres restes que hi havia a l'interior. Els treballs no estan finalitzats, però l'aspecte interior ha millorat moltíssim. Per a aquesta finalitat, vam instal·lar dues cordes amb dues corrioles. La primera pen-

java dels cabirons que sostenen l'espai dels campaners, mentre la segona donava a la cotxera on es guarden les peanyes dels patrons. Així minimitzàvem l'esforç i avançàvem les feines sense embrutar cap element de l'església dedicat al culte. Mossèn Juanjo ens va autoritzar a usar una porta vella de la casa parroquial per a tancar l'accés a les escales. Primer la vam baixar al carrer i la vam pujar amb les cordes collant-la amb algeps. Aquesta acció i el fet de tancar forats que comunicaven la part de dins i fora del campanar fa que ara no entren els coloms. Aquest fet permet que les escales es mantinguin més netes.

El dia de la Barraca va venir una empresa a fer un pressupost per reparar les campanes ja que en aquell moment només funcionaven les campanes de Sant Víctor i la de Sant Alberto i Sant Antoni de Pàdua. Durant el mes de gener, una segona empresa va pujar al campanar per donar-nos un altre pressupost que ens va permetre comparar preus. Després de la intervenció van tornar a funcionar la campana grossa i la Valera. Així que abans de Pasqua ja hi havia 4 campanes en marxa. La cinquena serà més difícil de reparar pel fet que presenta una esclatxa important.

Abans de les visites, vam demanar a Manu el Martí si podia donar una ullada. Ell ens va dir que amb molta cura, en petits grups i sense tocar la barana la vella estructura no presentava danys estructurals per a impedir la visita. I donades la magnitud i la importància de l'edifici, vam demanar a mossèn Juanjo si podíem obrir-lo al públic. Amb el vistiplau del mossèn, només ens calia posar uns cartells d'informació. Les llums de mòbils o alguna frontal ajudarien en els trams més foscos.

Els dos primers dies de visita -6 de desembre i 6 de gener-, van pujar al campanar més de 60 persones (moltes no havien pujat mai). Aquest fet ens va animar a seguir amb les tasques de neteja i millora. Tothom que ha participat ho ha fet voluntàriament, sense esperar res a canvi. Cada persona que puja fa un donatiu de 2€ que aniran dedicats íntegrament a millorar deficiències de llum i de seguretat que ara mateix presenta el campanar. Molta gent tampoc coneixia les matraques -que repararem-. Instrument

de percussió que s'utilitzava a Pasqua des de Dijous Sant fins a la missa de resurrecció quan les campanes no tocaven o estaven mortes.

Al final de l'escola d'estiu, una trentena de persones entre xiquets, xiquetes i monitors van gaudir de les vistes que ofereix la construcció més elevada de la vila. Durant els tres dies habilitats per a pujar al campanar a l'agost cultural -13, 18 i 19 d'agost- més de 150 persones van pujar a la zona de les campanes. Fet que demostra la voluntat dels habitants de Forcall per conèixer el patrimoni artístic de la vila.

Durant la tardor i l'hivern tractarem de finalitzar la neteja, posar llum, reparar els focus exteriors i millorar la instal·lació amb els donatius recollits durant totes les pujades.

En total, prop de 250 persones han fet la visita en els sis dies habilitats fins ara.

Esperem que es pugui arribar a un acord entre les parts implicades i que aquest sigui en poc de temps un altre recurs turístic per al nostre municipi.

CINC CAMPANES:

1. Campana grossa dedicada a l'Assumpció. Fosa l'any 1764, refosa en 1869 i tornada a fondre en 1979. Situada cap al poble.
2. Campana mitjana dedicada a Santa Ana i fosa l'any 1786. Actualment està badada i no toca. Mira cap al riu Calders.
3. Campana de Sant Alberto i Sant Antoni de Pàdua fosa l'any 1671. Cap a l'ermita de la Verge de la Consolació.
4. Campana Valera de 1906. Pagada per Ramon Monfort Omedes. Ara, damunt de la campana grossa. Fins als anys 70 estava a la petita espadanya exterior de ferro.
5. Campana de Sant Víctor de 1986. L'anterior era de 1696. Dirigida cap a la mola de la Vila.

DEPORTES por Fermin Peris

El **alevín A** que ha jugado la segunda vuelta en Forcall ha terminado la segunda vuelta en cuarta posición con 66 puntos, siendo sus goleadores, con 63 goles Ferran, 34 Hugo, 18 Pablo, 5 Xavi, 3 Manel, 3 Mihaily, 2 Raul, y con los siguientes resultados: Tonin 3- Els Ports 5, Els Ports 3- Roda 1, Benicense 1-Els Ports 8, Els Ports 3- Villarreal 3, Primer Toque 1- Els Ports 3, Els Ports 13- Vinaroz 0, Futur Castellon 3- Els Ports 4, Els Ports 6- Almazora 0, San Lorenzo 2-Els Ports 2, Els Ports 4- United Vinaroz 1, Ripolles 0-Els Ports 6, Els Ports 5- Bovalar 2, Els Ports 5-Torreessport 0, Rafalafena 1- Els Ports 4, Els Ports 6- Alcora 0.

El **benjamín** ha terminado la temporada en séptima posición con 30 puntos, siendo

sus goleadores con 25 goles Ivan Ibañez, 19 Ferran, 9 Andrei, 6 Edgar, 3 Xavi y 1 Angel, y con los siguientes resultados Worldspot 2- Els Ports 4, Els Ports 1- Alcora 2, Els Ports 10- Vinaroz 0, Vall D'Alba 8- Els Ports 5, Els Ports 9- Canet 0, Baix Maestrat 4- Els Ports 2, Els Ports 2- Benicense 1, Benicasim 3- Els Ports 1, Els Ports 2- Oropesa 5, Moro 5- Els Ports 1, San Mateo 6- Els Ports 2.

El **alevín B** ha terminado noveno con 35 puntos, siendo los goleadores, con 19 goles Ramón, 11 Bruno, 11 LLuis, 11 Marc, 5 Gerard, 2 Jesús y 1 Pau.

El **Prebenjamín** ha terminado octavo con 38 puntos, siendo los goleadores con 20 goles David, 15 Joan, 7 Cosmin, 4 Jorge, 3 Raul y 3 Iván.

Equipos prebenjamín y Alevín A

FIRA IBERO-ROMANA DE FORCALL X EDICIÓ.

Els dies 24 i 25 de juny Forcall i la seua plaça es van tornar a convertir en el fòrum de Lesera

La Fira Ibero-romana de Forcall ja ha arribat a la seua desena edició aquest any ha comptat també amb la participació dels recreadors del món antic que han celebrat la seua tercera trobada, oferint durant la fira, acampades, desfilades, i combats. Aquest any la visita a la Moleta es van estrenar els nous panells descriptius que completen la informació de Mònica Segura.

A l'ajuntament es va fer la presentació de diferents projectes d'altres pobles com la nostra fira per revitalitzar les comarques interiors.

Els ganxos de Traiguera van animar els dos dies amb les seues recreacions i gràcies a la climatologia el sopar de dissabte al vespre va ser molt concorregut.

La Colònia va presentar un estant per revalorar les peces del nostre museu amb fotografies de les principals peces i la reproducció que tenim de l'Ara de la casa Piquer de Morella on se cita el nom de la ciutat que ocupava la Moleta dels frares Lesera, i també amb visites guiades al museu.

Des de la Colònia recolzem l'esforç de l'Ajuntament per la revalorització del nostre patrimoni Romà, per mitjà de la fira i continuarem ajudant-lo en les seues iniciatives.

TROBADA DE CATEQUESI

Unes 70 persones entre xiquets, pares i catequistes, van participar en la trobada de fi de curs de catequesi que organitzen les parròquies de la comarca dels Ports. I que aquesta vegada es va celebrar a **Forcall** el dissabte 3 i diumenge 4 de Juny.

L'activitat havia de començar a Cinctorres en una caminada que ens portaria fins a l'Ermitori de Sant Cristòfol. I després continuar fins a Forcall, però es va suspendre perquè les condicions climatològiques no van ser molt favorables.

No obstant això, es va continuar amb la resta de les activitats programades. Aproximadament sobre les set de la vesprada de dissabte va començar a vindre la gent al pavelló (*lloc de trobada*) xiquets i grans dels pobles veïns: Morella, Portell, Castellfort, Todolella... Després de deixar totes les bosses vam fer una visita a l'església i vam anar a la plaça del poble per a fer uns jocs en un ambient ben agradable. Per la nit vam sopar al pavelló on ja estava tot preparat. I després van poder gaudir de l'actuació del grup *Bufanuvols*, que ens van contar un conte amb música molt entretingut.

Diumenge de matí vam visitar els museus del poble i seguidament els xiquets van participar d'una gynkana molt divertida. A la una de mig dia es va celebrar la missa i finalment un dinar de germanor.

Va ser un cap de setmana de convivència on vam gaudir xiquets i grans.

RECEPTARI: : POLLASTRE I COSTELLA DE GORRINO AL FORN.

Aquesta secció va eixir quasi sense voler i no sé quant durarà però hi ha dos temes que no poden quedar fora, un són els menjars comunitaris de festa i l'altre és la mestria de Jaime del Mesón.

Si fins ara els plats eren de cuina casolana, ací parlarem d'un plat per 200 persones.

A les festes de Sant Antoni una part important és la gastronomia. El dia de la pastà de la rotlleta els majorals conviden a sopar a la família, a les pastadores, als forners i ara com que la llenya de la barraca la preparen els de la santantonà, ho fan aquest dia i participen en el sopar, passant el dia de ser una festa privada, a una vesprada de Sant Antoni amb tots els honors on participa mig poble.

L'any 2007 eren majorals i majoraleses la colla del Panchos, Sergio em va convidar al sopar de la rotlleta, a la vesprada jo vaig ajudar a preparar el sopar. Els majorals Caldero, Pepet i Angel ja tenien preparat tot el material, el cuiner era Jaime i ens deia que havíem de posar a cada llanda i l'orde per posar-ho a més de ser l'encarregat dels condiments i complements com el conyac amb tòfona.

El plat original era de pollastre i costella de gorrino, cada cop més se substitueix per cuixes de pollastre senceres i sense costella, jo particularment crec que la versió ori-

ginal és millor, encara que aquesta també està molt bona. El sopar sol començar amb un entremès, el plat de pollastre, fruita, les rotlletes trencades i café o calmant.

No tots els anys es fa el mateix plat, els majorals ho decideixen, l'any 1979 van ser majorals els meus pares, Jaime ho havia estat l'any anterior i el sopar de la rotlleta el van fer casa Gil, damunt de la caixa rural, estaven convidats les pastadores, 7 per majoral, els forners i els majorals. Elvira no va anar a cap forn perquè va haver de fer el sopar més variat que l'actual, més contundent, però igual de bo.

Article amb la participació dels majorals de 2007, dels apunts de la Confraria de la Santantonà, i de la mestria al forn de Montse Pascual.

Redacció Ismael Carbó.

LLANDA DE POLLASTRE AL FORN

Preparació

Untar una mica d'oli a la llanda, posar les patates, si es pot totes iguals, una capa completa i una mica de sal, una capa no tan espessa de ceba tallada i la tomata, sal i oli, damunt el pollastre amb la pell cap a dalt i la costella de gorrino (si fem la recepta tradicional) una mica de mantega, un raig de conyac, les especíes, alls sencers sense pelar, llorer, una mica de pastilles de caldo desfetes, nou moscada, pebre roig, safrà, una mica d'aigua i un raig d'oli. I es porta al forn. Per una recepta a casa el que està clar són les pataques a baix i les especíes al final.

Ingredient 3

(aproximadament)

Per a 200 persones: 7 llandes, 5 grans i 2 estretes (Confraria 2013)

200 cuixes i entrecuixes de pollastre
50 kg de patates, tallades a rodanxes
12 kg de tomates, tallats a quarts després queden desfetes
20 kg de cebes, tallades a la juliana (tires)
Llorer, alls, nou moscada, conyac, oli, aigua, sal, mantega, pebre roig, safrà, pastilles de caldo...

Vam ser 170 persones sopant.(2013) Les llandes es van portar al forn de Montse i es couen a uns 220 graus durant 2 hores, una llanda petita amb 1 h i ¼ ja pot estar cuita.

EL TEMPS *per Miguel Rodés. Gràfics Laia Ferrer.*

El mes de maig ha començat fresquet, amb unes mínimes de 6° els dies 1 i 2, però s'ha recuperat ràpidament, amb unes màximes mensuals de 27° els dies 25, 26 i 27, solament van baixar les temperatures el dia 19 amb 18° de dia i 7° de nit, després d'un dia de pluja i tempesta, en total 17 l/m² al llarg del mes, destacant els 12 litres del dia 18, el vent de l'est va estar present del dia 28.

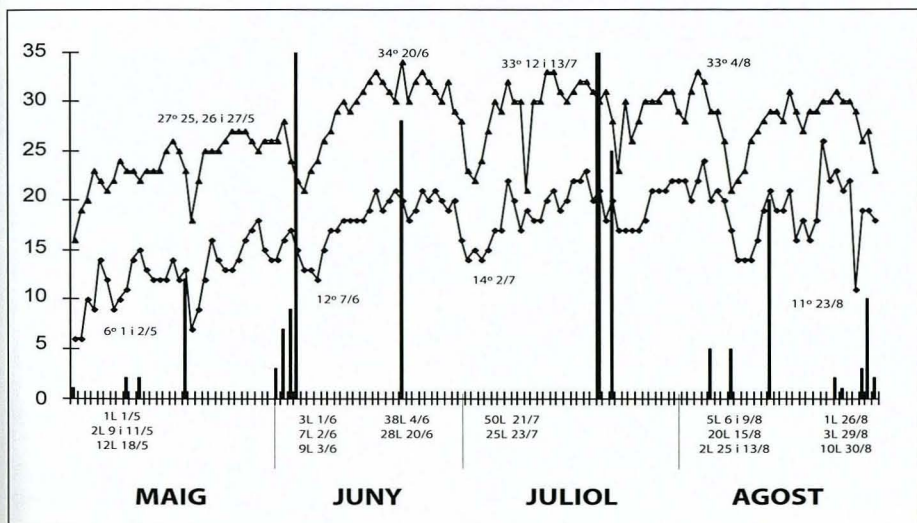
El mes de juny va començar plujós, el quatre primer dies va ploure, destacant el dia 4 amb 38 l/m², el dia 20 també va ploure força, 28 l/m², en total al llarg del mes 85 litres, pel que fa a les temperatures han estat altes i estables, la màxima el dia 20 amb 34° i la mínima el dia 7 amb 12°.

El juliol va ser molt similar a l'anterior, pel que fa a la pluja, 75 l/m² concentrats en dos

dies, el 21 i el 23, destacar les tempestes amb pedra d'aquests dos dies, pel que fa a la temperatura, la màxima els dies 12 i 13 amb 33° i la mínima el dia 2 amb 14°.

A l'agost les temperatures han estat més moderades, sobretot al llarg del dia, la màxima va ser de 33° el dia 4, després van baixar fins a arribar als 21° el dia 9, la mínima nocturna va ser de 11° el dia 23, el vent va bufar a ràfegues de l'oest els dies 6, 7 i 8. La pluja i les vesprades nuvolades amb amenaça de tempesta van ser freqüents al llarg del mes, en total es van recollir 48 l/m², destacant els 20 litres del dia quinze i els 10 litres del dia 30.

	Mitjana màxima	Mitjana mínima	Total pluja	Màxim vent
Maig	23°5'	12°3'	17 l/m ²	28 est
Juny	28°7'	17°6'	85 l/m ²	
Juliol	28°9'	19°1'	75 l/m ²	
Agost	28°3'	19°3'	48 l/m ²	6, 7 i 8 oest

MEDITERRANEAN XTREM PER FORCALL

per Ximo Segura

Tardor de l'any passat (2016), rebo una telefonada de Pascual -a qui no coneixia- dient-me si des del Club Esportiu Xafa-roques Forcall tiraríem una maneta com a voluntaris a l'organització de la segona etapa de la IV MedXtrem -Mediterranean Xtrem-. Em diu que ha parlat amb Santi Pérez, alcalde Forcall.

Però, i què és això de la MedXtrem? Enguany la MedXtrem arriba a la quarta edició. És una marxa cicloturista duríssima per la província de Castelló que consta de diferents categories. Per a resumir, els participants Xtrem recorren tres etapes i els corredors Pro dues jornades. El recorregut total són 320km i el desnivell positiu acumulat són 8600m -quasi una pujada a l'Everest des del nivell de la mar-.

Divendres 31 de març. La primera etapa té eixida a la plaça de les Aules a Castelló i arribada a la plaça dels Estudis a Morella després de 132km i 3800m de desnivell positiu.

Dissabte 1 d'abril. La segona, eixida de Morella amb arribada a la capital dels Ports recurrent 66km i +2200m. Enguany amb la novetat que la cursa es decantava cap a la vessant oest de la comarca dels Ports. Cinctorres, Todolella i Forcall.

Diumenge 2 d'abril. El tercer tram ix de nou des de la plaça dels Estudis a Morella amb arribada a la vora de la mar a Benicàssim. 123km i 2600m positius.

La resposta va ser immediata: "Si per mi fóra, ara mateix et diria que sí; però ho he de preguntar". Al CEXF, tot i que faltava molt de temps, també van agafar la proposta amb entusiasme. La informació privilegiada que rebíem en compta gotes havia de ser confidencial.

Després de moltes converses telefòniques i alguna quedada parlant de camins, pistes, avituallaments, pujar, baixar, quilòmetres i desnivell... Un canvi inesperat va alterar el recorregut inicial.

Enrique em va dir: -El nou track passarà dues voltes per Forcall!

Vaig contestar: -Nosaltres ja estem encantats!

Tot s'apropava. Primer vam preguntar als socis i a les sòcies del club allò del voluntariat. I després ho vam preguntar a tot el poble mitjançant el servei d'informació per whatsapp de l'Ajuntament de Forcall. En total quasi 25 persones. No està gens malament si pensem que la MedXtrem 2017 va coincidir amb el partit entre el Vila-real i l'Eibar promocionat des del club groguet i el seu programa Endavant Província.

I dissabte 1 d'abril l'espectacle ciclista va arribar a Forcall pel vell camí de Morella. Quasi sempre molt prop de l'horari establert pels organitzadors. Els col·laboradors forcallans estàvem al creuament cap al Xorrador, la plaça dels Moros, el assegador de les Ombríes (2 punts), l'inici del camí del Sequioll, carretera de Todolella, carretera de La Mata, pont de Todolella, Sant Pere, Sant Cristòfol, Sant Josep, carrers d'entrada a la plaça i carrers d'eixida del poble.

Els ciclistes venien amb diferents expressions als rostres. Les cares dels primers pareixen inalterables per l'esforç realitzat. La meitat del grup agraïa qualsevol gest o ànim. Els darrers pareixien els més simpàtics i més agraits ja que els objectius també eren diferents. La velocitat que cada corredor imprimia a la bici també era proporcional a la posició a la cursa. Els primers molt més veloços que els darrers. Alguns els donava temps a dir-nos que el nostre territori era espectacular per a la bit. Això no era cap novetat per a la gent dels Ports. Els que anem en bici -poc o molt- donem fe.

La climatologia no va acompanyar massa. A les zones altes bufava un vent fred que molestava prou i que travessava tota la roba. A les zones baixes les ullades potents del sol de l'1 d'abril. Unes gotes lleugeres es van escapar del cel que de vegades tenia uns colors amenaçadors.

En el següent enllaç està el track de la segona etapa de la MedXtrem 2017.

<https://ca.wikiloc.com/wikiloc/view.do?id=16909617>
Va ser una gran experiència!

IMATGES DE L'ESTIU

Final Aquagim

Exposició de pintures de Pilar Baumann

Migas granadinas

Ruta botànica

Taller papers creatius

Taller d'art floral

CULTURAL

NOTÍCIES BREUS

■ NAIXIMENTS

El dia 2 de juny, a Castelló, **Adry Repiso Ramia**, filla de José Ignacio i Maite (de ca Repiso i ca Delfin).

El dia 9 de juny, a Vinaròs, **José Palos Carbo**, fill de José Luis (fabrica de Palos) i Inma (ca Torrero).

El dia 18 de juny, a Castelló, **Mateo Dolz Royo**, fill de Víctor Manuel i María José (ca Donís).

El dia 22 d'agost, a Forcall, **Lucía Sancho Egea**, filla de Santi i Rosa Mari.

Moltes felicitats

■ MATRIMONI

El dia 2 de juny, a la ermita de la Mare de Déu de la Consolació de Forcall, van contraure matrimoni **Marc Molinos Peñarroya** i **Sandra Sorribes Pascual**.
Enhorabona.

■ IN MEMORIAM

Ha muerto **Ester Pallarés**. Nacida en Todolella, llegó a Forcall junto a sus padres que ejercieron de practicante y maestra varios años. Incorporada a la vida forcallana conoció a José Manuel Dabón y juntos compartieron durante 44 años, la alegría de sus dos hijos y las dificultades que la vida conlleva.

De carácter extrovertido y cariñosa, amiga de sus amigos y muy voluntariosa, nos enseñó que la puntualidad no es tan importante si lo que se espera es bueno. Sus fuertes convicciones religiosas le ayudaron a sobrellevar la larga enfermedad que acabó con su vida.

Compartimos con José Manuel, que fue vocal de la Colonia y su representante en Castellón, su dolor y la soledad de su pérdida. Su sonrisa y su amable compañía nos acompañaran para siempre.

■ DEFUNCIONS

El dia 8 de juny, a Castelló, **Miguel Millán Guardiola** (ca Canari), als 79 anys.

El dia 23 de juliol, a Forcall, **María Palos Ferreres**, als 88 anys.

El dia 24 de juliol, a Gimenezells (Lleida), **Pere Espada Castelló**, als 71 anys.

El dia 31 de juliol, a Forcall, **Joaquín Gil Guarch** (ca Maicalles), als 85 anys.

El dia 19 d'agost, a Forcall, **Antonio Borrás Sanz** (ca Trampa), als 95 anys, va ser alcalde de Forcall de 1976 a 1980.

El dia 28 d'agost, a Forcall, **Serafin Martí Viñals**, als 83 anys.

El dia 10 de setembre, a Barcelona, **Joan Badia Llorens**, als 84 anys.

En pau descansin.

■ COMUNIÓ

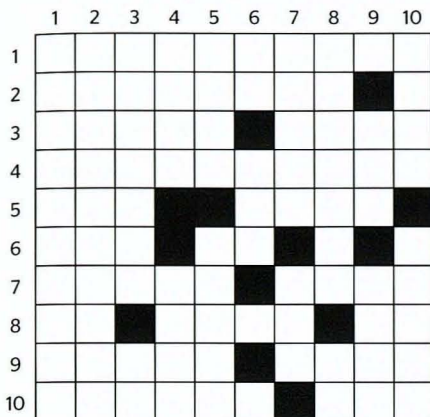
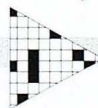
El dia 17 de juny va prendre la primera comunió a Palanques, **Adrià Ejarque Martí** (ca Flo).

ASSOCIACIÓ DE PENSIONISTES I JUBILATS BISGARGIS DE FORCALL NOVA JUNTA DIRECTIVA

En l'Assemblea Ordinària celebrada en el local social de Forcall el dia 13 d'agost de 2017 es va anomenar als membres de la nova Junta Directiva:

- PRESIDENT: Francisco Carbo Monfort
- VICEPRESIDENT: Manuel Carbo Puig
- SECRETARI: Antonio Mestre San Bartolomé
- TRESORER: Antoni Eixarch Cardona
- VOCAL 1er.: Antonio Forés Millán
- VOCAL 2ª: Palmira Montserrat Ortí
- VOCAL 3er.: José Mª Peñarroya Martí

CRUCIGARGIS n° 76 per Francesc Carceller

HORIZONTALS: 1. Arte que pretende averiguar, por las particularidades de la letra, cualidades psicológicas de quien la escribe. 2. Someter un material usado a un proceso para que se pueda volver a utilizar. La última vocal. 3. Prevenir o disponer algo para el camino. Especie de arca, cubierta por lo común de piel, tela u otra materia y con una tapa frecuentemente convexa, que suele servir para guardar ropas. 4. Noticia comentada de una persona fallecida hace poco tiempo. 5. Abreviatura de licenciada en medicina. En plural, nombre de letra. 6. Al revés, interpreté un escrito. De nuevo al revés, pronombre. La primera. Cien romanos. 7. Al revés, diminuto en su clase o especie. Cuerno. 8.

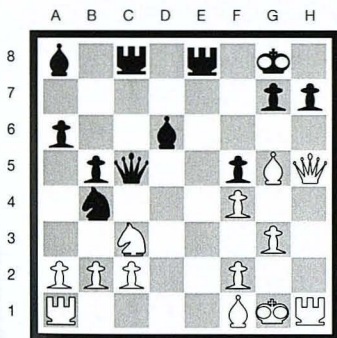
Al revés matrícula española. Locas, dementes. Consonante repetida. 9. Que oye. Al revés, apéndice articulado en las manos. 10. Agujas del reloj. Junto, ato, adoso.

VERTICALES: 1. Onerosos, enormes. 2. Inclínación del cuerpo en señal de respeto. 3. Arregla a alguien poniéndole productos cosméticos, peinándolo. Preposición. 4. Vender algún producto sin cobrarlo en el mismo instante. Siglas del National Institute of Ocean Technology. 5. Al revés, en la Roma clásica, lugar contrapuesto a la tierra, adonde iban a parar los muertos. Al revés, te quemas. 6. Consonante repetida. Interpreto un escrito. La primera. Consonante relacionada con el plural. 7. Al revés, bizcocho cocido al horno con una base de papel. Tuesto. 8. Píldoras. Preposición francesa. 9. Un romano. Al revés, sistema de información urbana. Medio de transporte que va sobre raíles. 10. Espacio donde se dan las clases en la escuela. Planta anual de la familia de las compuestas, puede alcanzar un metro de altura, de hojas grandes y espinosas como las de la alcachofa, flores azules en cabezuela y pencas que se comen crudas o cocidas.

ESCACS n° 63

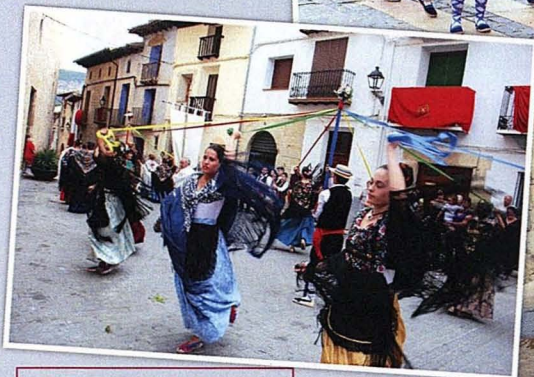
“LES NEGRES JUGUEN I FAN
ESCAC I MAT EN DUES JUGADES”

Igualada i complicada posició amb molt perill per les dues parts; el torn de joc decideix la partida....

Cesc Carceller.
Monitor d'escacs a EDAMI

DANSES

EXEMPLAR GRATUÏT

E-MAIL: CFORC@HOTMAIL.COM

SI VOLEU INFORMACIÓ DE FORCALL, LES FESTES, ACTIVITATS, ESTABLIMENTS O VISITAR ELS SEUS MUSEUS I LLOCS D'INTERÈS, CONTACTEU AMB L'OFICINA DE TURISME (TEL. 964171290) O VISITEU LA PÀGINA WEB [HTTP://WWW.FORCALLES](http://WWW.FORCALLES)

BISGARGIS: C/ Bruc, 62, pral., 2^a - 08009 Barcelona

FOTOS: Conxita Cardona, Ismael Carbó, Vicenç Ferrer, Mariló Vallés, Montse la Vega i Sergi Bordàs.

EDITA: Colònia Forcallano-catalana.

REDACCIÓ: Carme Ferrer, Sergi Bordàs i Ismael Carbó.

IMPRIMEIX: TORMIQ, S.L. Arts Gràfiques · www.tormiq.com

GENERALITAT
VALENCIANA

TOTS
A UNA
veu

CONSELLERIA DE TRANSPARÈNCIA, RESPONSABILITAT
SOCIAL, PARTICIPACIÓ I COOPERACIÓ